

نگاهی بر پوشاک سنتی و زیور آلات بانوان ایل سنگسر (مهدی شهر)

علی محمودی عالمی

استادیار گروه ارتباطات اجتماعی دانشگاه مارلیک، نوشهر، مازندران، ایران

منصوره نوری زاده

دانشجوی ارشد طراحی لباس و پارچه، دانشگاه غیرانتفاعی نوشهر، مازندران، ایران

چکیده

پوشاک از نیازهای اولیه بشر و همواره معرف تاریخ و فرهنگ سرزمین ها می باشد. مردم از همه جای دنیا سعی می کنند لباس های سنتی و خاص خود را حفظ کنند. بی شک این وظیفه بر دوش همه ی ما است. چراکه سنت اصیل و هویت ملی برایمان مهم است می باشد. با توجه به ارتباط نزدیک پوشاک محلی و هویت ملی و نقش آن در توسعه فرهنگ و بهره برداری نو از آن، به بررسی پوشاک و زیورآلات بانوان این قوم کهن مورد بررسی قرار گرفت و یکی از اهداف این طرح علاوه بر زنده نگه داشتن این نوع پوشش ارزشمند، بازگشت به ارزش های اصیل بومی است که بعنوان میراث معنوی از نسل گذشته به جا مانده و معرفی کامل آن برای بکارگیری سنت های پوشاک و تزئینات آن در شرایط کنونی و ترویج الگوی مناسبی برای توسعه فرهنگ و هویت ایرانی می باشد.

واژگان کلیدی: پوشاک، قوم سنگسر، زنان، زیورآلات

مقدمه

قوم سنگسر در کنار اقوامی چون لر، کرد، بلوچ، ترکمن، لک و ... یکی از اقوام ساکن در جغرافیای قومی ایران است که بخشی از جمعیت آن هنوز به شیوه ی سنتی کوچ می کنند و معیشت غالب خود را از راه دامداری و و به طور عمده متکی بر دام سبک شامل گوسفند و بز می گذرانند. (اعظمی، ۱۳۴۷) منطقه زیست این ایل کهن در فصل سردسیر در دامنه های جنوبی سلسله جبال البرز از لواسانات، دماوند، سد لار و فیروزکوه و تا شهمیرزاد، پشت کوه و در شمال مهدی شهر (سنگسر سابق) و در فصل گرمسیر به طرف شرق تا روستاها و نقاط علف خیز در دهستان های درود، بیارجمند، خارطوران شاهرود و درونه کاشمر در حاشیه شمال دشت کویر مرکزی است. (شاه حسینی، ۱۳۷۸) پوشش بانوان سنگسر با توجه به سنت های آنان علاوه بر دارا بودن نقش و نمادهای اصیل و رودوزی های بسیار زیبا الگوی مناسبی برای طراحی لباس امروزی به حساب می آید و از مهمترین ویژگی های این لباس علاوه بر رنگ بندی و نقش های تزئینی بسیار زیبا پوشیدگی و حجب آن است. تلاش در جهت حفظ میراث تصویری و هنری پوشاک گذشتگان و ایجاد پیوند میان نسل گذشته و امروز است که امید است مورد الهام هنرمندان طراح لباس معاصر قرار گیرد.

از جمله پژوهش هایی که در خصوص ایل سنگسر صورت گرفته مقالاتی از چراغعلی اعظمی شماره ۳-۴، نوشتار متعدد آقای علیرضا شاه حسینی و کتابی از آقای حسن پاکزادیان با نام پوشاک و دست بافته ها در ایل سنگسر که در سال ۸۹ و کتابی از همان نویسنده با نام بررسی نقوش کهن در هنر ایل سنگسر که در سال ۹۸ به چاپ رسیده است. فریدنیا، مهسا؛ و همکاران در نشریه فرهنگ قومس: بهار و تابستان ۱۳۹۵ - شماره ۵۸ و ۵۹ و ۶۰ و ۶۱ در مقاله ای با عنوان نگاهی به نقوش سوزن دوزی ایل سنگسر (هنری در آستانه فراموشی) به نقوش سوزندوزی ایل سنگسر پرداخته است. چاووشی، و همکاران (۱۳۹۹) تحت مقاله ای با عنوان ریشه یابی قوم سنگسر: یک بررسی تاریخی-باستان شناختی به پیشینه تاریخی این قوم پرداخته است. این پژوهش با روش اسنادی، مصاحبه ای با رویکرد توصیفی صورت گرفته است. روش مطالعه ی این پژوهش، مبتنی بر بررسی اسناد کتابخانه ای و مصاحبه با کارآفرین موفق ایل سنگسری می باشد.

جشن ها و آیین ها و آداب و رسوم ایل سنگسری

جشن ها

نارون یکی از جشن های کهن و اساطیری ایل سنگسری است. در بین عشایر ایل سنگسر از تاریخ ششم شهریور شروع شده و به مدت یک هفته ادامه می یابد. همچنین شب نارون پایان سال مالی و زمان حساب و کتاب گله داری است (شاه حسینی، ۱۳۷۸)

اماکن دیدنی

- ۱- غار دربند که بزرگترین غار استان سمنان و در ۲۱ کیلومتری شمال سمنان در شمال مهدیشهر واقع شده است و مشرف بر دره سر سبز و خرم دربند است.
- ۲- کافر قلعه در جنوب شهر تاریخی مهدیشهر (بنی اسد، ۱۳۷۴)
- ۳- دژ شهمیرزاد در شمال غربی شهمیرزاد
- ۴- آب انبار مهدیشهر حوالی حسینیه اعظم
- ۵- منار سنگسر (مسجد پامنار) در بخش مهدیشهر (زنده دل، ۱۳۷۸)

زمان کوچ

از اواسط خرداد عشایر عید سنگسر به ییلاق کوچ می‌کنند تا اواخر شهریور در آنجا ساکن هستند بیشتر ییلاقات ایل در دامنه‌های سلسله جبال البرز قرار دارد از ارتفاعات طالقان تهران شروع می‌شود لاریجان مازندران اطراف کوه‌های دماوند و فیروزکوه تا کوه‌های مجن شاهرود قشلاق آنها از ۱۵ مهر و تا ۱۵ فروردین ادامه دارد. در حال حاضر اکثر مردم سنگسر شهر نشینی را انتخاب کرده و تعداد محدودی در زمینه دامپروری فعالیت دارند. عشایر سنگسر از شیر گوسفند و بز بیش از ۲۲ نوع محصول لبنی تولید می‌کنند.

سیاه چادر

در ییلاقات برای سرپناه از سیاه چادر گوت استفاده می‌کنند. تلفظ این واژه در زبان سنگسری گوت است. خانواده‌های گله‌داری بیش از ۳ ماه از سال به منظور جمع آوری فرآورده‌های دامی در ییلاقات سپری می‌کنند (شاه حسینی و رنجبر، ۱۳۸۷)

زبان سنگسری

از زبان‌های ایرانی است که با خوارزمی قدیم و مازندرانی امروز وابستگی دارد. و از گویش‌هایی است که از دوره اشکانی به جا مانده است ژوکوفسکی نخستین کسی است که در سال ۱۸۸۸ میلادی پاره‌ای از لغات سنگسری را ضبط کرده است (شاه حسینی، ۱۳۸۴) مهمترین اثر در باب گویش‌های سنگسری کتاب واژه نامه سنگسری نوشته چراغعلی اعظمی است که در سال ۱۳۵۱ به کمک شعبه زبان دانشگاه میشلگان و با همکاری گرنات ل ویندفوهر منتشر شده است. (رضایی و همکاران، ۱۳۸۶)

نقوش سنتی در آثار فرهنگی ایل سنگسری

صنایع صنایع دستی و سنتی مردم سنگسری انواع متعددی دارند که عبارتند از پارچه بافی، سوزن دوزی، قالی بافی، جاجیم بافی، گلیم بافی، نگارگری، گلیج بافی، تراشکاری، سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی ترکه بافی نقش دوزی، زیورآلات سنتی، سراجی سنتی مرصع کاری، طراحی سنتی، پولک دوزی، کاغذسازی دستی، شیشه‌گری فوتی، هم‌جوشی شیشه و حکاکی روی استخوان از میان این صنایع دست بافته‌های سنتی سنگسری نظیر جاجیم، قالی، زیلو، گلیج و انواع پارچه جایگاه خاصی دارند. نقش‌مایه‌های اسطوره‌ای بیشتر بر روی این دست بافته‌ها به ویژه بر روی پارچه‌ها در قالب هنر سوزن‌دوزی و توری بافی و همچنین بر روی فرش زیلو و زیورآلات فلزی به وجود می‌آیند.

مشهورترین و ظریف‌ترین این زیورآلات چنگوم است. خلق تمام این آثار هنری به طور سنتی کار زنان هنرمند سنگسری است. نقوش نمادینی که در دست بافته‌های ایل سنگسری به کار می‌رود به دو دسته نقوش‌های طبیعی و نقوش‌های انتزاعی تقسیم می‌شود که هر دو ابعاد و معانی اسطوره‌شناختی دارند دسته دوم بیشتر به نقوش هندسی شباهت دارند اما دسته نخست به طور مستقیم متأثر از محیط، سبک زندگی و پیوند تنگاتنگ این زندگی با طبیعت پیرامون هستند که به صورت جلوه‌های گیاهی جانوری و طبیعی مانند ماهی، موج آب، خرچنگ، عقرب، شاهین، رشته کوه، انار، درخت سرو، گل یا ستاره هشت پر، پروانه، طاووس، گوزن، هدهد یا خروس نمود می‌یابند. (رفیع فر و چاووشی، ۱۳۹۵)

پوشاک بانوان مهدی شهر (سنگسر)

به جرات می توان گفت پوشاک بانوان ایل سنگسر یکی از منحصر به فرد ترین پوشاک محلی در کشور به حساب می آید. لباس زنانه سنگسری بیشتر از جنس گز بود، دلیل آن هم این بود که جنس پارچه با توجه به اینکه حالت نازک داشت و لخت می ایستاد برای لباس پیراهنی زنان خوش فرم و مناسب تر می نمود. (یوسفی، ۱۳۹۸)

زنان سنگسری با هنرمندی خاص خود کژ را که باقیمانده ای از ابریشم بود به دست می آوردند و تمام مراحل آن را اعم از ریسندگی نخ تا بافتن پارچه و رنگ کردن و سپس طرح و نقش زدن و در نهایت به صورت لباس درآوردن را خودشان انجام می دادند. (محمودی عالمی، ۱۳۹۸)

پارچه های کژ را بیشتر در عرض ۲۵ تا ۳۵ سانتی متر و طول ۱۰ تا ۴۰ متر می بافند که به آن تخته می گویند و از آن می توان کفش، کیف، مکنه، دامن و پیراهن دوخت که یک دست لباس کامل برای مجالس می شود.

زنان سنگسری برای اینکه به لباس خود طرح و نقش جذابی بدهند با ظرافت و هنرمندی خاصی بر روی پارچه های لباس با نخ های رنگی و شاد سوزن دوزی یا (ساخته) زده و نقش مایه های خاصی را طرح می زدند. این سوزن دوزی نه تنها نمای لباس را بسیار زیبا و شکیل می کرد بلکه نمونه آن را در هیچ کجا نمی توان یافت و بر اساس همین سوزن دوزی است که لباس محلی سنگسری ها را خاص و منحصر به فرد کرده است. (یوسفی، ۱۳۹۸)

و در کنار پوشاک سنتی محصولات مصرفی دیگری وجود دارد که سنگسری ها از این اقلام در جهیزیه نوعروسان خود استفاده می کنند و به این ترتیب هنر خود را به دخترانشان منتقل می کنند که می توان از روپشتی، پرده، رومیزی، کیسه چق و توتون، پوشش سر تاقچه و جانماز و ... نام برد.

به طور کلی پوشاک سنتی زنان سنگسری شامل سه قسمت پوشش، سر و بدن و پاپوش می باشد. (پاکزادیان، ۱۳۸۸)

پوشش سر و بدن

شال (مکنه)، چادر (سرگیرا)، پیراهن (کژین شوی)، دامن (قردار شوال سر پاره دار)

پاپوش

جوراب، کفش، پاتاو یا پاپیچ

زیور آلات

چنگوم یا چنگم، موی بند، گوشواره، سیم دانه، کوت بند، تل (سربند ابریشمی)

شال (مکنه)

شال بلند ابریشمی که برای بافت آن از (کژ) نخاله ی ابریشم یا ابریشم دوم استفاده می شود به طول تقریبی ۳ متر و عرض ۶۵ سانتی متر که سطح آن را بطور کامل سوزندوزی می کنند. این سرپوش از دوران باستان در میان ایل معمول بوده و بانوان سنگسری در استفاده از آن کوشا بوده اند. مکنه را طوری روی سر قرار می دهند که میان آن مقابل چانه قرار بگیرد. «ابتدا گوشه چپ را در پشت سر به لچک سنجاق می کنند و آن را از طرف چپ پایین می آورند و از زیر چانه به طرف راست صورت می برند. پشت سر تا ساق پا آویزان، به طوری که فقط قرص صورت پیداست و موهای سر کاملاً پوشیده می شود. (یوسفی، ۱۳۹۸)

بانوان نوعروس جوان تا قبل از بچه دار شدن از مکنه به رنگ سفید یا کرم، و خانم های متأهل که صاحب فرزند میشوند از مکنه های با پارچه قرمز رنگ استفاده کرده و دختران جوان و خانم های مجرد از مکنه به رنگ سبز رنگ استفاده می نمودند. (پاکزادیان، ۱۳۸۸) خانواده داماد در هنگام خواستگاری و پس از گرفتن جواب مکنه ای با رنگ قرمز به عنوان چشم روشنی به عروس می دهند. بی شک قرار گرفتن در مجاورت جاده ابریشم زمینه آشنایی مردم سنگ سر را از دیرباز با پارچه ابریشمی فراهم کرده است. ((در مصاحبه ای که در آذر ماه ۱۴۰۲ از خانم سیده فاطمه خادمیان انجام شد مکنه در سال ۲۰۱۶ میلادی با تلاش ایشان با عنوان شال شماره دوزی در رشته رودوزی سنتی موفق به دریافت مهر اصالت سازمان جهانی یونسکو شد)).

تصویر (۱) کتاب مد و لباس سفارش پایه دوازدهم شاخه فنی و حرفه ای

چادر (سرگیرا)

در گذشته زنان ایل سنگ سر در بیرون از خانه از چادری به نام سرگیرا استفاده می کردند. نوعی پارچه منحصر به فرد که از رشته های بسیار ظریف پشم است که با هنرمندی زنان بافنده زبردست ایل رنگرزی و بافته شده است. این پارچه پشمی به صورت چهارخانه که معمولا در سه رنگ مشکی، قرمز و صورتی کمرنگ بافته می شود. مشکی از پشم طبیعی و قرمز با پوست انار و صورتی کم رنگ از ریشه گیاه خودرو رنگ می شود. و بنا به سلیقه یا از رنگ قرمز و مشکی یا رنگ صورتی کم رنگ و مشکی بافته می شود. ویژگی جالب اینکه برخلاف ظاهر پشمین و زبر سهولت دید از پشت تار و پود آن و خنک بودن آن است. جالب تر اینکه از نمای بیرون لباس زیر چادر دیده نمی شود و حجاب کامل است متراژ پارچه مورد نیاز سرگیرا ۷ متر و با عرض ۳۵ سانتی متر می باشد. (حسنی، ۱۳۹۴)

تصویر (۲) کتاب مد و لباس سفارش پایه دوازدهم شاخه فنی و حرفه ای

پیراهن (کژین شوی)

لباس نسبتا بلند ابریشمی که عموما به رنگ قرمز بود و تنها ویژگی بارز آن هنر سوزن دوزی قابل تامل و توجه ای بود که در قسمت پایینی دامن و لبه های آستین چشم نوازی می کرد. در بیشتر نمونه های بجا مانده عرض قسمت سوزن دوزی در حدود یک وجب (بیست و پنج سانتی متر) در نظر گرفته شده است. (یوسفی، ۹۸)

تصویر (۳) کزیم شوی، کتاب مد و لباس سفارش پایه دوازدهم شاخه فنی و حرفه ای

پیراهن زنان ایل سنگسر

(کزیم شوی) در سه رنگ تهیه می‌شد. رنگ قرمز آن مخصوص بانوان شوهر کرده بود و رنگ سبز آن هم برای بانوانی که نامزد کرده بودند و هنوز به خانه شوهر نرفته بودند، استفاده می‌شد و دختران نیز از رنگ کرم استفاده می‌کردند. فلسفه استفاده از این رنگ ها به دلیل نشان دادن موقعیت آنان بود .

زنان ایل سنگسر با هنرمندی خاص کژ را از باقیمانده ابریشم به دست می‌آوردند و تمام مراحل آن از ریسندگی نخ تا بافتن پارچه و رنگ کردن و سپس طرح و نقش زدن در نهایت به صورت لباس درآوردن را خودشان انجام می‌دهند عرض پارچه کژ ۲۵ الی ۳۵ سانتی‌متر است و برای دوخت یک پیراهن نیاز به بافت ۸ تا ۱۰ متر پارچه می‌باشد.

لازم به ذکر است در لباس‌های بلند زنان زرتشتی اطراف یزد و میبد نیز چنین طرح‌های مشاهده می‌شود (پاکزادیان، ۱۳۹۸)

دامن (قردار شئوال)

دامنی پرچین در بین زنان ایل سنگسر به جا مانده، دامن بلند و تیره رنگ معمولاً به رنگ مشکی از جنس نخ که انتهای پائین آن با پارچه‌ای ابریشمی که بصورت اریب و به شکل نوار برش و دوخته می‌شود. به تکه‌ی پایین دامن در گویش سنگسر سر پاره می‌گویند. و به دامنی که سر پاره دارد قردار شئوال سرپاره دار می‌گویند .

سرپاره: نوارهای دست بافت مورب و باریک ابریشمین رنگی در لبه پایین دامن یادآور طرح محرمات در طراحی سنتی ایران است که به آن سرپاره می‌گویند. (حاجی علیان، ۱۳۸۹)

این دامن معمولاً جهت استفاده در مراسم عروسی و جشن و مهمانی توسط بانوان متأهل استفاده می‌شود و دختران جوان از نمونه های گل‌دار آن در منزل استفاده می‌کنند .

طول تقریبی پارچه مورد استفاده حدود ۱۲ متر بصورت بسیار پرچین دوخته می‌شود، این دامن زیبا را از زیر پیراهن کزیم شوی میپوشند و نقش شیفون را زیر پیراهن ایفا میکند ضمن اینکه تقریباً ده سانتی‌متر پایین تر از پیراهن قرار می‌گیرد. (پاکزادیان، ۱۳۹۸)

تصویر (۴) دامن (قردار شوال) کتاب مد و لباس سفارش پایه دوازدهم شاخه فنی و حرفه ای

زیور آلات بانوان مهدی شهر (سنگسر)

چنگوم: نوعی مليله کاری نقره بعنوان تزیین برای مکنه ی بانوان از دو طرف آویزان شده و در زیر گلو و چانه قرار می گیرد. (حاجعلیان و همکاران، ۱۳۹۸)

قدیمی ترین اشیاء مليله ای ایران که به روایت اکثر پژوهشگران متعلق به سال های ۳۳۰ تا ۵۵۰ پیش از میلاد است (یاوری، ۱۳۸۰)

تل یا سربند ابریشمی: آرایه ها و زیورآلات از جمله دلخواسته های معمول هر جامعه ای بوده و هست زنان ایل سنگسر مزین به سربندهایی می شوند که بافته ای (کڑ) سوزن دوزی شده با آویزهای زرین یا سیمین از سکه های قدیمی که به آن دوخته شده است و به آن پیشانی بند (بوره بند) می گویند. (حاجعلیان، ۱۳۹۸)

تصویر (۵) چنگوم منبع نگارنده

تصویر (۶) زیورآلات سنگسری، منبع نگارنده

گیره نقره ای و مليله کارى شده جهت بستن موى بافته شده در کنار شقيقه سر است. (پاکزاديان و حاجعلیان، ۱۳۹۸)

تصویر (۷) زیورآلات سنگسری، منبع نگارنده

کوت بند

آویزه نقره ای یا مليله کارى شده که جهت به هم بستن گیسوهای بافته شده بانوان در پشت سر مورد استفاده قرار می گرفته (حاجعلیان، ۱۳۹۸)

سیم دانه

گردنبند و آویزهای نقره ای که شبیه دانه های درشت تسبیح بر دور گردن بانوان قرار می گرفت و سنگ های زینتی خوش رنگ و با آویزه های نقره ای در قسمت میانی آن خودنمایی می کند. (حاجعلیان، ۱۳۹۸)

گوشواره: از انواع مليله کارى های زرین است که بسته به نوع سفارش به صورت زنگوله تکی و یا دوتایی بالای هم ساخته می شود. این گوشواره ها به دوزنگی و سه زنگی هم ارتقا می یافت. (پاکزاديان، ۱۳۸۸)

پاپوش های بانوان

۱- جوراب پشمی

پشم گوسفند را می رسیدند و با نخ حاصله و استفاده از پنج میل به بافتن جوراب می پرداختند. این جوراب ها بلند بوده و تا روی ساق پا را می پوشاند به لبه ای آن کش یا بندی می زدند تا ثابت بماند. این جوراب نقش و نگارهای متنوعی دارد. امروزه این جوراب ها تنها توسط پیرزنان استفاده می شود.

۲- جوراب های نخی که اکثر زنان منطقه در گذشته آن را می پوشیدند؛ با استفاده از میل های بافتنی و با پنبه ای ریسیده شده، بافته می شد.

۳- جوراب پارچه ای (کرباسی): پیرزنان ها از کرباسی که با دست خود می بافند نیز جوراب تهیه می کنند. این جوراب به دلیل گرم بودن در فصول سرد سال مورد استفاده قرار می گیرد و بیشتر توسط زنان مسن استفاده می شود. (یوسفی، ۹۸)

پاتاوه یا پاپیچ

در لغت پاپیج یعنی آنچه به دور پا می پیچند که به شکل نواری است که به ساق پا می پیچند. این دست بافته برای در امان ماندن و پوشاندن پا از گزند سرما در زمستان بوده است و از زیر زانو تا مچ پا را می پوشاند. پاپیج در بین عشایر کوهستانی خصوصا سنگسریها بسیار رایج بوده است.

جنس اولیه آن از پشم است و توسط دستگاه کارگاه در عرض ۲۰ سانتی متر بافته می شود و معمولا دوردست و در طول آن گاهی به ۱۶۰ تا ۱۸۰ سانتی متر است. اغلب پاپیجها ساده بوده اند و تک رنگ و گاه باسلیقه بافنده نقشی بر آن زده میشود گاه برخی از این نقوش برگرفته از محیط اطراف آنان بوده است و گاه ریشه در اعتقادات و رسم و سنن داشته است. نقش و نگار پاتوه سنگسری بسیار زیبا و دارای نقوش و رنگهای شاد و رنگین خاص خود است که از روحیه آنان سرچشمه می گیرد. (محمودی عالمی، ۹۸)

کفش بانوان سنگسری

۱- دوندی

کفشی که مورد استفاده زنان بوده و قسمت روی آن از چرم تشکیل شده بود و این چرم در دو رنگ قرمز و مشکی بوده و برای تشخیص کفش زنان از مردان سر و یا پاشنه پا دور کفش را با چرم قرمز تزیین می کردند و در قسمت زمینه آن از چرم مشکی استفاده می شد.

۲- گیوه ملکی

در گذشته گیوه ملکی را بیشتر دخترها به پا می کردند. کف آن از پارچه های کهنه است که به هم فشرده شده است و به زبان محلی "لته" گفته می شود و روی آن را با نخ می بافند. جلو و پشت آن نیز بسته است. هم اکنون استفاده از این کفش جز در میان عده ای از زنان مرسوم نیست.

۳- کلوش

کلوش در کلیه مناطق متداول است و بیشتر پیرزن ها از آن استفاده می کنند. جنس کفش از لاستیک است و به همین علت به آن "لاستیک کوش" نیز می گویند. کلوش به نام های دیگری همچون گالش هم معروف است.

۴- دمپایی گرانی و راحت نبودن کفش وجود پاپوشی راحت که بتوان در مواقعی که از کفش استفاده نمی کنند را ایجاب میکرد.

۵- تیرمن دمپایی

این نوع دمپایی نیز در مهدی شهر سمنان رواج داشت. اضافه های ترمه ها و تکه های کوچک آن برای تهیه کفش و دمپایی به کار گرفته می شد. کف این دمپایی چرم گاو بود و به دست کفاشان محلی دوخته میشد. (یوسفی، ۹۸)

تصویر (۸) کفش ایل سنگسر منبع نگارنده

قالی سرپه ای

بعد از بافتن قالی یا قالیچه به دلیل اینکه تارهای باقی مانده از قالی بلااستفاده نماند، زنان مهدی شهر با بهره گیری از خلاقیت خود از تارهای باقی مانده؛ کمر بند یا نوارهای باریکی تهیه می کردند که با کمک کفشان محلی به دمپایی تبدیل میشد. در این نوع دمپایی ها استفاده از رنگ قرمز در زمینه آبی لاجوردی و طرح های گل و بته رواج چشمگیری داشته است. ارتباط شهر و روستا باعث شد که استفاده از دمپایی های پلاستیکی که به وسیله بند با کش به پا محکم میشد رواج پیدا کند. استفاده از دمپایی های جلوبسته که اکنون نیز رایج است، در اکثر مناطق روستایی رواج داشت.

نتیجه گیری

ایران خواستگاه نخستین تحولات فرهنگی و اجتماعی در تاریخ بشر است و نخستین جوامع عشایری روستایی و شهری به ترتیب در این منطقه شکل گرفته اند بسیاری از اشیاء ابزار و اشکال مادی نظیر داس کلنگ تبر و نیز معماری سکونتگاه و غیره که امروزه در میان روستاییان و عشایر کشور استفاده می شود بر اساس شواهد باستان شناختی تغییر چندانی نسبت به هزاران سال پیش نکرده اند از سوی دیگر بر اساس این اصل کلی که در اجتماعات بشری سرعت تحولات فرهنگی در جنبه های غیرمادی همواره بسیار آهسته تر از جنبه های مادی فرهنگ است می توان انتظار داشت که ساختارهای غیرمادی ذهنی اعتقادی و اسطوره ای در این جوامع به میزان بسیار کمتری تغییر یافته باشند. بنابراین بسیاری از عناصر فرهنگی که هم اکنون در بین روستاییان و عشایر ایران وجود دارد میراثی از فرهنگ ایرانیان باستان هستند. (رفیع فر و چاووشی، ۱۳۹۵)

پوشاک، بارزترین سمبل فرهنگی مهم ترین و مشخص ترین مظهر قومی و نشانه فرهنگی است که به سرعت تحت تاثیر پدیده های فرهنگ پذیری در میان جوامع گوناگون انسانی قرار می گیرد آنچه امروزه در رابطه با سنت های بومی و اصیل ضروری به نظر می رسد احیای لباس های محلی و بروز کردن این لباس ها برای استفاده زنان و مردان در جوامع مختلف است.

در طراحی لباس نوع پارچه بافت و رنگ مهم است، هم چنین هماهنگی زیور آلات با لباس و موقعیت از نظر مکان و زمان هم در گذشته و هم اکنون اهمیت داشته و دارد.

لباس مناسب به ویژه برای بانوان در فضای بیرون از خانه در محیط کار و اجتماع علاوه بر زیبایی و کامل بودن و راحتی باید با فرهنگ ایرانی و همچنین شرایط اقلیمی و جغرافیایی سازگار باشد. نیاکان دانا و اندیشمند ما تمام این موازین را رعایت می کردند. و با هنرمندی خاص، بافت، رنگ، دوخت و گلدوزی را با دستان خود خلق می کرده اند. (محمودی عالمی و حامدی، ۱۳۹۸)

لباس ها و سرپوش های سنتی زنان ایل سنگسر به نوعی اند که کاملاً با موازین ایرانی اسلامی همخوانی دارند . لباس هایی با چنین پیشینه و قدمت تاریخی از جایگاهی برخوردارند که می تواند در زندگی امروزه بشر به کارگیری شوند؛ به طوری که موجب حفظ حجب پوشش ایرانی اسلامی و هم حفظ سنت، فرهنگ و ملیت ایرانی شود. لباسی که در عین کاربری، زیبا و پوشش مناسبی است، که علاوه بر هویت مند بودن در فرهنگ ایرانی اسلامی با سنت دیرینه، جایگاهی ارزشمند دارد.

بهترین زمان برای آشنایی با اصیل ترین جنبه های فرهنگی آنان به دور از تأثیرات شهری، فصل گرمسیر است که چوپانان رمد ها را به مراتع ییلاقی همچون شهمیرزاد (شمال غربی مهدیشهر) می برند و خانواده های سنگسری به آنان می پیوندند و در سیاه چادرهای خود مستقر می شوند. (رفیع فر و چاووشی، ۱۳۹۵)

منابع

- * اعظمی سنگسری، چراغعلی، ۱۳۴۹، باورهای عامیانه مردم سنگسر، مجله هنر و مردم خرداد، شماره ۹۲.
- * البرز شاه حسینی، علیرضا، ۱۳۹۳، دایره المعارف ایل ها و طوایف و اقوام استان سمنان. سمنان: انتشارات حبله رود
- * پاکزادیان، حسن (۱۳۸۸) نقش مایه های باستانی در فرهنگ و آثار ایل سنگسر. سمنان: انتشارات حبله رود.
- * چاوشی، سید محمد، جلال الدین، ۱۳۹۹، رفیع؛ ریشه یابی قوم سنگسر: یک بررسی تاریخی - باستان شناسی
- * حاجی علیان، محمداسماعیل، زمستان ۱۳۸۹، معرفی و ساختارشناسی چنگوم سازی و مليله کاری در سنگسر، نشریه فرهنگ قومس، شماره ۱
- * حسن، حمیدرضا و مشیری، ژيلا و سلمانیان، مریم، ۱۳۹۴، پوشاک سنتی استان سمنان، سمنان انتشارات حبله رود
- * رضایی، محمد، انسبه دارادوست، الهام مومنی، ۱۳۹۶، بازتاب عناصر فرهنگ و ادبیات عامه در گاه‌شماری سنگسری
- * رفیع فر جلال الدین، سید محمد چاوشی؛ تابستان ۱۳۹۵، نمادهای اسطوره‌ای در اشیاء و دستانه های سنگسری، فصلنامه فرهنگ و ادبیات عامه سال ۴، شماره ۹
- * شاه حسینی، علیرضا، ۱۳۸۴، عشایر ایل سنگسر، از کرانه ی کویر تا بلندای
- * فرید، مهسا؛ سید ابوتراب احمدپناه، ۱۳۹۵، نگاهی به نقوش سوزندوزی ایل سنگسر (هنری در آستانه فراموشی) فصلنامه فرهنگی قومس صفحه ۹۷ تا ۱۲۰)
- * گلستانی، راضیه؛ تحلیل و ریشه‌یابی نقوش و تزئینات در لباس و زیورآلات زمان سنگسر (۱۴۰۰)
- * محمودی عالمی، علی، حامدی، لیلا پوشاک و زیور آلات سنتی زنان ایل سنگسر ۱۳۹۸
- * مشیری، ژيلا، ۱۳۷۸، مردم نگاری پوشاک سنتی استان سمنان، سازمان میراث فرهنگی کشور، نشریه کتاب ماه هنر، شماره ۱۷ و ۱۸ صفحات ۸۰ تا ۸۱
- * یاورى، حسین، سرخوش، شیدا، ۱۳۹۰، آشنایی با لباس ها و پوشاک سنتی ۳، انتشارات آذر.
- * یوسفی، معصومه؛ (بررسی نقوش پوشاک زنان ایل عشایر سنگسر و کاربرد آن در طراحی لباس معاصر؛ ۱۳۹۸)

A look at the traditional clothes and ornaments of tribe sangsar women (mahdi shahr)

Ali Mahmodi Alami

Mansoureh Nourizadeh

Abstract

Clothing is one of the basic human needs and always represents the history and culture of the lands. People from all over the world try to preserve their traditional and special clothing. certainly, this is the duty of all of us, as authentic traditions and national identity are important to us and considering the close relationship between local clothing and national identity and its role in the development of culture and its new exploitation, the clothing and ornaments of the woman of the ancient tribe were investigated and one of the goals of this plan, in addition to keeping this type of valuable clothing alive, is to return to the authentic native values that have been left as a spiritual heritage from the past generation and to fully in introduce it to apply the traditionals of clothing and its decorations in the current situation and promoting a suitable modle for the development of Iranian culture and identity.

Keywords: clothing, tribe sangsar, women, ornaments.